

Jelena Maksimović, Jelena Osmanović

Univerzitet u Nišu, Srbija

Filozofski fakultet

Aleksandra Milanović

Univerzitet u Nišu, Srbija

Pedagoški fakultet u Vranju

ZNAČAJ JAN AMOSA KOMENSKOG ZA RAZVOJ METODOLOGIJE PEDAGOGIJE

JOHN AMOS COMENIUS' CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF THE DIDACTIC METHODOLOGY

Rezime

Kao najznačajniji mislilac i istorijska ličnost iz oblasti pedagogije, rad Jana Amosa Komenskog neretko je bio i ostao predmet proučavanja i istraživanja. Ostavio je pregršt korisnih ideja, misli, saveta i uputstava na kojima današnji pedagozi, istraživači i praktičari temelje svoj rad. U radu smo dali kratak osvrt na život i stvaralaštvo Jana Amosa Komenskog i potvrdili spornu između njegovih stavova i težnji sa nastankom i razvojem metodologije pedagogije. Cilj rada zapravo je ukazivanje na značaj pomenutog reformatora i vizionara za sveukupan razvoj pedagogije kao nauke, naročito metodologije pedagogije kao pedagoške discipline bez koje pedagogija ne bi mogla nositi titulu nauke. Zadatke smo formulisali na sledeći način: 1. Analizirati život i rad Jana Amosa Komenskog. 2. Analizirati dela Jana Amosa Komenskog kao najpouzdanijih svedoka njegovih reformatorskih misli i ideja. 3. Proučiti stavove Jana Amosa Komenskog o pedagogiji, didaktici i metodologiji pedagogije. 4. Ukazati na usklađenost metodologije pedagogije i obrazovnih principa. Za potrebe rada korišćena je metoda teorijske analize i istorijska metoda sa tehnikom analize sadržaja a sve zarad analize i prikupljanja već postojećih zapisa i dokumenata. Nastojali smo predstaviti misli, ideje i stavove koje je Komenski izlagao u svojim delima i kojima je utemeljio svoja obrazovna polazišta.

Ključne reči: pedagogija, metodologija pedagogije, Velika didaktika, obrazovni principi

Abstract

The works of John Amos Comenius, as the most prominent thinker in didactics, have often been the focus of researchers in the field. His legacy is a wealth of practical ideas, theories, suggestions, and guidelines, used by today's pedagogy experts, researchers, and practitioners. This paper will briefly review Comenius' life and work to determine the influences his attitudes and beliefs had on the development of the didactic methodology. Furthermore, our aim is to emphasize the significance of the Comenius' contribution to the overall development of didactics as a scientific discipline and its methodology. The specific tasks the paper will perform are as follows: 1. to analyse the life and work of John Amos Comenius; 2. to analyse the works of John Amos Comenius as the most reliable witness to his reforma-

tory ideas; 3. to map his attitudes on pedagogics, pedagogy, and didactic methodology; 4. to indicate the alignment between the didactic methodology and the educational principles. For the purposes of this study, historical analysis and the content analysis of the historical method were used to collect and analyse the data and present the ideas and attitudes expressed in the works of Comenius that form the basis for his educational principles. **Keywords:** pedagogics, didactic methodology, The Great Didactic, educational principles

Uvod

Veći deo života proveden u ratnom periodu, karakterističan po patnji, strahu, strepnji, neizvesnosti i nejednakosti u svim segmentima istog pokrenuo je Jana Amosa Komenskog da na najbolji mogući način odgovori na postojeću situaciju. Latio se obrazovanja kao domena kojim je nastojao odgovoriti na sve tadašnje nepravde, možda ni ne sluteći koliko će njegov rad na celokupan vaspitno- obrazovni proces imati dalekosežan uticaj.

Dela koja odlikuju njegovo stvaranje jesu Velika didaktka, Irinijum, Pampedija, Svet u slikama... Ono što je većini dela svojstveno je ukazivanje i usmerenje čoveka ka Bogu, prirodi, prirodnim zakonima i pravilima, moralu, nauci i učenju jezika. Bio je mišljenja da je osnovno obrazovanje obično površno. Uvideo je nedostatak primenljivosti znanja u realnim životnim situacijama, te je shodno tome kazao: „Mnogi se žale da ima malo ljudi koji iz škola iznose temeljito obrazovanje i da većina iznosi jedva neko površno ili maglovito znanje, a to potvrđuju činjenice“ (Komenski, 1997: 143). Prema njegovim ubeđenjima sve se treba učiti svesno, planski, uz angažovanje čula sa ciljem upotebe naučenog u praktičnim životnim situacijama. Tražio je da se teoretska znanja uobliče tako da se mogu koristiti u praksi.

Kada je reč o uticaju Jana Amosa Komenskog koji ima na pedagogiju kao sistem naučnih disciplina postoje brojni dokumenti, no retki su oni koji su istraživali doprinos i rad Komenskog kada je reč o nastanku i razvoju metodologije pedagogije. Iz tog razloga nastojali smo da, analizom dostupne literature i postojećih dosadašnjih istraživanja, pronađemo nit koja spaja obrazovni, pedagoški rad pomenutog reformatora, utemeljivača obrazovnog procesa sa metodologijom pedagogije kao relativno skoro konstituisanom pedagoškom disciplinom. Koja iako je skoro konstituisana ima najveći značaj i doprinos za svaki obrazovni, istraživački i praktičan rad.

Život i rad Jana Amosa Komenskog

Jan Amos Komenski rođen je marta 28. 1632god. u Moravskoj, Republici Češkoj u periodu tridesetogodišnjeg rata koji je razorio njegov život u svim domenima zbog čega je čitav svoj vek proveo u izgnanstvu (Murphy, 1995; Pikkarannein, 2012; Laskarides, 1990). Bio je češki vizionar, društveni reformator, demokrata i humanista, moravski episkop, revolucionarni lider škole i crkve u 17.veku. Važi za najvećeg pedagoškog utemeljivača i mislioca, idejnog tvorca pedagoškog sistema (Glenn, 2018; Lukaž i Munjiža, 2014; Vukasović, 2003; Cipro, 1991, 2003; Lang 1965). Možemo se složiti sa Pijažom koji ističe da je Komenski autor od pre više vekova koji se i danas smatra modernim, inovativnim i značajnim za pedagošku teoriju i praksu (Piaget, 1993). Iako je u ono vreme važio za "istaknutu katastrofu" zbog svojih stavova i uverenja koje je utkao u sva svoja dela, o kojima će kasnije u radu biti reči, Komenski oduvek nosi titulu obrazovnog lidera i kao takav važi za jedinog autora u čijem se radu zapaža velika strast sa kojom je delovao u oblasti teorije i prakse obrazovanja (Glenn, 2018; Maviglia, 2016). Slabe obrazovne mogućnosti koje je imao zapravo su glavna ideja vodilja i pokretač za njegov celokupan pedagoški rad (Filkin, 1975). Prvu obrazovnu šansu dobio je sa svojih šesnaest godina u vidu mogućnosti za učenjem jezika. Zatim nastavlja srednje obrazovanje u Latinskoj školi u Prerovu nakon čega završava Univerzitet u Hajbelbergu (Stroope, 2005). Ceo svoj život posvetio je učenju, radu na reformi obrazovanja i težnjama da u ono doba pomogne ljudima da se obrazuju.

Poznat po svojim inovativnim idejama za transformaciju obrazovnog procesa. Zalaže se za obrazovanje jednako za sve ljude bez obzira na pol, materijalni status, društveni status. Daje ideju za obrazovanje grupe učenika u istoj prostoriji koja može imati trideset i više učenika, iako je njegova prvobitna zamisao bila da jedan učitelj, pedagog radi sa grupom od čak tri stotine učenika. Verujući da je svako ljudsko biće od Boga dato, Komenski zastupa stav da je svaki čovek vredan dostojanstva koje samo obrazovanjem može sebi obezbediti (Glenn, 2018). Verovao je u regenerišuću moć obrazovanja, govorio da obrazovanje čoveka može spasiti, preoblikovati i spasiti čitav svet, da se samo obrazovanjem mogu poboljšati uslovi čovečanstva (Maviglia, 2016; Laskarides, 1990; Dobinson, 1970; Lang, 1965). Vaspitanje je glavni činioc i sredstvo kojim se nedostaci u ljudskom životu mogu otkloniti. Njegova univerzalna metoda pansofija odnosi se na sveopštu mudrost, enciklopediju znanja, pogled na čoveka, svet i život, sintezu naučnih post-

ignuća kao i jedinstveni metodološki pristup. Pansofija se sastoji od jedinstva prirodnog razvoja i sadržaja i metode temeljnog učenja i vaspitanja svih svemu i kao takvu ugradio je u svoje pedagoško stvaralaštvo, odnosi se na univerzalnu mudrost kojoj je težio. Rad J.A. Komenskog obeležava i veliki doprinos crkvi gde se ističe naporima za uspostavljanjem harmonije, jedinstva i mira među hrišćanima širom Evrope (Glenn, 2018; Vukasović, 2003). Ideja o masovnosti školstva počiva na ekonomičnosti i vaspitanju ljudi sa težnjom da se čovek okrene i usmeri ka Bogu i prirodi od kojih sve potiče.

Problematika kojom se Jan Amos Komenski bavio i danas je jednako aktuelna. Autori (Juvova i Bakker, 2015) zapažaju da je srž problema i onda i sada ostao isti. Stavljajući akcenat na redefinisane principa koji treba biti osnova kvalitetnog celoživotnog učenja na kojem pedagoška koncepcija počiva nekoliko vekova, od vremena Komenskog pa sve do danas. Bojd (Boyd, 1950) uviđa uticaj Volfganga Ratkea na rad i stvaranje Jana Amosa Komenskog. Preuzima ideje od vrednosti i ubeđenja renesansnih utopista i razvija ih uporedo sa pedagoškom svrhom. Pedagoška misao i celokupan rad Jana Amosa Komenskog uokvirena je u Evropskom kontekstu 17.veka koji karakteriše pojava pedagoškog trenda poznatijeg pod nazivom realizam. Odlikuje ga drugačiji način promišljanja o obrazovanju i školi gde glavnu ulogu ima racionalno i naučno objašnjenje stvarnosti. Kada je reč o metodama učenja ne možemo ne pomenuti univerzalnu metodu nastave i učenja za koju se naročito zalagao (Maviglia, 2016; Lang, 1965). Akcenat u svom reformatorskom radu stavlja na posmatranje, eksperimentisanje i indukciju- što usmerava njegovu celokupnu filozofiju. Svojim radom doprinosi široj epistemološkoj strukturi pedagogije kao nauke i identifikaciji posebnih nastavnih metoda.

Celokupno zalaganje Komenskog počinje od ideja i uputstava uglednog teologa i filozofa Džona Henrija Elsteda (John Henry Alsted) te tako u Enciklopediji nauke (Encyclopedia of the Science) možemo videti pravila kojih se i sam pridržavao i koja je ostavio u nasleđe svim učenicima, studentima, istraživačima i praktičarima. Upućuje sve pomenute aktere vaspitno-obrazovnog procesa da se treba baviti jednom problematikom, da se jedna knjiga, udžbenik valja koristiti za izučavanje jednog školskog predmeta, u toku dana ne izlagati učenicima sadržaj iz više predmeta, podučavati uz pomoć nastavnih sredstava i uz pomoć poznatih objekata (kako bi se uvek odgovorilo na zahteve principa očiglednosti i kako bi se aktivirala čula u procesu učenja), ne koristiti silu i autoritet, određivanje perioda u toku dana koji će služiti samo za učenje, uspostavljanje što jasnijih i kraćih pravi-

la, telesno kažnjavanje isključiti sem u moralnim prekršajima, činjenicama ne dozvoliti da preudiciraju um, jezik učenja treba biti sličan i usklađen sa lokalnim jezikom, jezik ne učiti prema strogo određenim gramatičkim pravilima koja trebaju biti ista u svim jezicima (Laskarides, 1990; Monroe, 1900). Vreme u kojem je živio i stvarao nije bilo na njegovoj strani, no sve prepreke i nedaće nisu ga pokobile, već su mu dale snagu i ideje kojima je dao najveći doprinos obrazovanju, kao najboljem načinu da se čovek i celokupna ljudska civilizacija prosveti.

Dela Jana Amosa Komenskog kao svedoci njegovih reformatorskih misli i ideja

Širok um i duboka posvećenost obrazovanju imaju za posledicu reformatorske ideje Komenskog koje su aktualne i danas. Ideje i metode Jana Amosa Komenskog iako su davno nastale i danas služe kao podsticaj za uvođenjem inovacija u celokupan obrazovni proces. Bekonov senzacionalizam, Aristotelova logika, opšta i dečija psihologija imaju najveći uticaj na njegovo pedagoško stvaralaštvo. Neke od osnovnih ideja koje ga čine jedinstvenim i genijalnim jesu dugoročno obrazovanje, saradnja i komunikacija sa roditeljima i povezivanje škole sa životom. Na osnovu dostupne literature, prvo delo koje je J.A. Komenski napisao jeste Irinijum (Irenium) u kojem poziva Luterance, Calviniste i Bohemiske protestante da zajedno pronađu rešenje za teološke razlike, u vreme rata i nesuglasica koje su otežavale normalan život (Murphy, 1995; Juvova & Bakker, 2015; Laskarides, 1990). Zatim školski udžbenik Principi jednostavnijeg pristupa gramatici (Principles of a Simpler Approach to Grammar), Velika didaktika (Didactica magna), Pampedita (Pampedia), Svet u slikama (World in Pictures), Analitička metodologija i mnoga druga dela od kojih su neka tokom rata uništena (Juvova & Bakker, 2015). U svojim delima Komenski sintetiše pedagogiju, teologiju i filozofiju. Osnovna i još uvek validna ideja jeste "omnia". Potiče od grčkih reči omnes- ljudski rod se posmatra kao celina, jedinstvo te zaslužuje obrazovanje svih bez diskriminacije, omnia- sadržaj i omnia- univerzalno i sveobuhvatno poimanje ljudskog bića na socijalnom i individualnom planu što zapravo predstavlja njegov osnovni metod i cilj obrazovanja. Obrazovanje kojem teži ne sme biti površno već duboko i temeljno. (Pikkarannein, 2012). Iako je dva veka nakon smrti bio nepoznat, njegova dela predstavljaju najvažniju reformu u oblasti školstva a kako vreme odmiče kao da sve više dobijaju na značaju.

Rad i stvaralaštvo ovog velikana bili su uslovljeni teškim načinom života na koji nije mogao uticati. Našavši se u vreme Kraljevskog društva i Dekartove filozofije (Rene Descartes) bio je u vezi i sa jednim i drugim težnjama. U početku je sa Dekartom imao povoljan, saradnički odnos. Kasnije je počeo kritikovati oba ova projekta koja su u to vreme postojala i težila nastojanju i formiranju moderne nauke. Za razliku od njih imao je holistički pogled na nauku i naučne metode što iskazuje u delu *Via Lucis* (Voigt, 1998). Kritički osvrt na vreme u kojem je živeo i stvarao, kritičan odnos prema svojim saradnicima otvarali su vidike i doprinosili mu da i svega izvuče pouku i ostavi je u nasleđe u vidu zapisa, od kojih je najznačajnije i najčešće pominjano *Velika didaktika*.

Velika didaktika sistemski i sveobuhvatno dočarava ključ njegovog pansofizma, umetnosti učenja svih svemu (Lang, 1965). Prema pomenutom autoru možemo uvideti i ukazati na neka značajna filozofska polazišta kao osnovu pansofije a to su uverenje da univerzalno znanje ima za svoje predmete Boga, prirodu i umetnost, verovanje da savršeno znanje objedinjuje sva tri navedena predmeta. Zatim se ističe da znanje koje je savršeno u stvari je potpuno i određeno, istinito je onda kada se u izučavanim situacijama može uočiti realnost, kada se shvata prirodna suština i za svaku pojavu koja se izučava razume način nastanka. Četiri bitna elementa na kojima počiva pansofija jesu univerzalna knjiga, univerzalna škola, univerzalni koledž i univerzalni jezik. Te se na osnovu pomenutog mogu izvesti tri glavna cilja filozofije Jana Amosa Komenskog: učenje, vrlina i pobožnost. Ovo delo podstiče radoznalost i refleksiju, i kao takvo govori o osnovnim principima savremene pedagogije, jedinstvu nastave, odnosu nastavnik- učenik, status i obimnosti predmeta koji se izučava uz poštovanje učenikove ličnosti (Maviglia, 2016). Teme oko kojih se njegovo najznačajnije delo, *Velika didaktika*, koncentriše mogu biti izdvojene na sledeći način: univerzalna edukacija; potreba, mogućnost i osnova za reformu školstva; univerzalni nastavni principi; metode nauke, jezika, umetnosti i morala; disciplina; organizacija škole i praktična primena znanja (Snelgrove, 2017). Možemo zaključiti da u navedene oblasti interesovanja najbolji pokazatelj njegovog angažovanja koje možemo okarakterisati kao sveobuhvatnost, metodičnost i primenljivost teoretskog znanja.

U *Velikoj didaktici* razmatra metode u nauci, umetnosti, jeziku i moralu. Kada govori o nauci ističe da poznavanje prirode nauke zahteva postojanje objekta koje treba posmatrati. Zastupa ideju da je neophodno postojanje objekta koji će okupirati čula i omogućiti da se sve uči kroz osećaje-

percepciju. Kada je zbog demografske udaljenosti ili prirodne veličine nemoguće koristiti očigledne objekte u procesu učenja, predlaže pribegavanje pomoćnim sredstvima koja će u nekoj meri pomoći učeniku, posmatraču da pokrene svoja čula i u nekoj meri doživi pojavu ili pojam o kojem uči. Kada govori o umetnosti, smatra da umetnost sem unutrašnjeg zadovoljstva ne pruža druge rezultate, dok je praksa sa druge strane od velike koristi. Za umetničko stvaranje potreban je model koji možemo ispitati i pokušati imitirati, dočarati, material na kojem će objekat biti predstavljen i pribor koji omogućava umetnički rad i stvaranje. Napredak u umetnosti omogućen je kroz praksu što nam govori o principu povezivanja teorije sa praksom koji ćemo u daljem radu detaljnije predstaviti. Što se jezika tiče, ukazuje na potrebu i značaj učenja jezika zarad bilo koje vrste učenja i komunikacije jer bi bez jezika učenje bilo nemoguće. Ukazuje na metode i sredstva, daje savete za učenje jezika govoreći da najpre treba učiti maternji jezik, zatim jezik susedne nacije i na kraju latinski i hebrejski. Moral kao poslednja komponenta obrazovanja ukazuje na potrebu za umerenošću. Decu treba učiti radu i moralno ih bogatiti, obrazovati i stalno navoditi primere iz dobro uređenih života konkretnih ljudi (lekara, učitelja), davajući najveći značaj religiji i pobožnosti (Monroe, 1900). Učenjem putem percepcije, učenje i razvoj jezika adekvatnim metodama, akcentat na moralni razvoj ličnosti postupci su kojima možemo formirati čoveka sa pravim i najpotrebnijim ljudskim vrednostima.

U svim delima, naročito u Velikoj didaktici ukazuje na odlike koje obrazovanje treba posedovati, ukazuje na cilj i svrhu obrazovanja i učenja. Po njegovom mišljenju obrazovanje treba ići u skladu sa prirodom i kao takvo ne sme početi ranije jer može detetu oštetiti um, um mora biti spreman da prihvati učenje kao proces sticanja znanja, veština, navika i sposobnosti. U učenju treba ići postepeno korak po korak i od lakšeg ka težem (kao što je slučaj sa prirodnim procesima), ne treba opteretiti učenike sa previše predmeta, učiti putem čula, metodu učenja uskladiti sa godinama učenika, stalno imati u vidu mogućnost praktične primene naučenog i nastojati da se svaki sadržaj savladava na isti način. Zastupa stav da svako učenje mora početi čulima kako bi se ostvarilo razumevanje. Senzacija stvara znanje, njome nastaju reakcije koje dalje proizvode učenje. Filozofski principi J. A. Komenskog svrstani su u pet kategorija: okruženje, metodologija, učenje koje podrazumeva uključivanje čula, socijalizaciju i posebne aspekte obrazovanja gde su svrstane moralna i verska obuka (Lang, 1965). Razvijao je i predlagao induktivni pristup u učenju koji je odredio tvrdnjama da zaključke ne treba

izvoditi iz nepromenljivih elemenata, da se ništa ne uči autoritetom, demonstriranjem racionalnog i razumnog i ne koristiti analitičku već sintetičku metodu u učenju (Juvova & Bakker, 2015). Učiti u skladu sa zakonima prirode (sa osvrtom na mogućnosti, interesovanja, uzrast i obrazovne potrebe), postepeno savladavati svaki nastavni sadržaj i sve potkrepiti čulima pravila su uspešnog obrazovnog i vaspitnog procesa koja možemo proizvesti i nastojati da primenjujemo u praksi.

Koreni pedagoškog rada Jana Amosa Komenskog ponikli su od Bekonovog senzacionalizma, Aristotelove ogike i psihologije. Prirodnost, principijalnost, sveobuhvatnost i sistematičnost su odlike njegovog stvaralaštva. Shvatanje čoveka kao sveobuhvatnog biće proizvelo je nastojanje da se svima bez diskriminacije ponudi i omogući sveobuhvatno obrazovanje. Zapravo je celokupan rad ovog velikana sveobuhvatan i sistematičan. Tako je u početku preplitao i nauku o obrazovanju i vaspitanju nazivao pedagogijom, metodologijom i didaktikom, no postepeno baveći se čovekom i svrhom njegovog postojanja postepeno je razgraničio navedene discipline o čemu će u daljem radu biti reči.

Jan Amos Komenski o pedagogiji, didaktici i metodologiji pedagogije

Pedagogija se relativno skoro konstituisala kao nauka, bavi se vaspitanjem i obrazovanjem dece i odraslih. Imajući u vidu širok potencijal delovanja i istraživanja valja istaći razliku između pedagogije i didaktike kao njene važne discipline bez koje pedagogija ne bi mogla pokriti svoj domen obrazovanja i vaspitanja u školskom sistemu. Cilj pedagogije je proučavanje, objašnjavanje i unapređivanje pojava i procesa na području vaspitno-obrazovnog rada (Sekulić, Majurec, 2007). Još u doba Stare Grčke i rimske antike nailazimo na korene nastanka i razvoja misli o pedagogiji, no bez obzira na te tragove ona se ipak kasno afirmisala i polako postala nauka bez koje život ne bi imao smisla jer pomaže čoveku da izvrši, sprovede u delo svoje misli (Šaban, 2010). Kada sagledamo korene razvoja pedagogije kao nauke možemo odgovor na pitanje o nastanku i razvoju pedagogije kao naučne discipline dati na sledeći način. Razvoj pedagogije ostao je vezan za spekulativan i normativan pristup, što sledi iz činjenice da su se njome najpre bavili filozofi, teolozi, učitelji koji su u to vreme poznavali nemački jezik, što ima pozitivan rezultat jer se zahvaljujući tome pedagogija konstituisala tj deklarisala kao naučna disciplina. (Sekulić Majurec, 2007). Zatim sledi razvoj pedagogije pod uticajem Sovjetskog Saveza što tkđ ima pozitivan efekat jer

doprinosi razvoju sistema, područja, ciljeva i zadataka vaspitanja. Tek u dvadesetom veku oseća se uticaj SAD-a kada dolazi do pojave empirijskih istraživanja, korišćenja određenih instrumenata i metoda istraživanja, javlja se statistička obrada podataka, eksperimentisanje kao i prva i zvanična literature iz oblasti metodologije pedagogije (Mužić, 1968). Pedagogija je sistem naučnih disciplina, za potrebe rada sagledali smo odnos pedagogije sa didaktikom i metodologijom pedagogije. Didaktika predstavlja naučnu disciplinu koja daje odgovore na pitanja o učenju, nastavnom procesu, procesu sticanja znanja, veština, navika i sposobnosti. Sa druge strane nalazi se metodologija pedagogije kao naučna disciplina koja omogućava da stečeno znanje i sposobnosti koristimo u praksi.

Nema, dakle, organizovanog i celishodnog mišljenja o obrazovanju bez pedagogije. Poslednjih godina dvadeset prvog veka dolazi do prepoznavanja jedinstvene interaktivne prirode pedagogije kao nauke. Kako bi razgraničio didaktiku od pedagogije Marfi (Murphy, 2003) ističe da se pedagogija bavi opisom trenutne obrazovne situacije, stanja. To je živi proces razvoja praktičnih i očiglednih situacija. Za razliku od pedagogije didaktika se odlikuje ciljevima koji mogu biti evidentirani i zapaženi dok sa pedagoškom praksom zbog jedinstvenih i interaktivnih aspekata to nije slučaj. Međutim, pored pomenutog autora koga možemo svrstati u savremene istraživače, ideje o konstituisanju, definisanju i razgraničavanju pedagogije od njenih disciplina kao što su didaktika i metodologija nalazimo još kod Komenskog. On je u Velikoj didaktici odredio ciljeve i metode pedagogije kao nauke (Šaban, 2010). Razgraničenje pedagogije i didaktike teklo je sporo ne isključujući vezi i značaj koji didaktika kao pedagoška disciplina ima za obrazovni proces.

Sveukupan rad Jana Amosa Komenskog imao je za cilj da okonča predodređenost pedagogije od drugih disciplina, afirmisanje njene nezavisnosti u odnosu na filozofiju i teologiju, određivanje specifičnih ciljeva i razvoj specifičnog bogatstva pedagogije kao zasebne nauke. Iako je u početku pedagogiju poistovećivao sa didaktikom i metodologijom koje su imale za cilj razvoj veština učenika u različitim starosnim dobima, sa primarnim zadatkom za pronalaženjem odgovarajućeg načina za razvoj istih (Maviglia, 2016). Utemeljenje didaktike, metodologije pedagogije pa i same pedagogije počiva na radu, mislima i idejama dvaju velikana, reformatora i inovatora vaspitno- obrazovnog procesa a pre svega istaknutih pedagoga Volfganga Ratkea (1572-1635) i Jana Amosa Komenskog (1592-1670). Ne umanjujući značaj prvog, za potrebe rada bavili smo se detaljnom analizom

ideja, misli, preporuka za nastavni i naučni rad, principa i pravila koje je ostavio Jan Amos Komenski.

Postepeni proces koji karakteriše metodologiju koju je Komenski razvijao je glavni uzrok važnosti svrhe i jedinstva obrazovnog cilja (Lang, 1965). Prvobitna ideja za formiranje posebne metodologije vezane za rad Jana Amosa Komenskog nalazimo u periodu, o kojem smo u prehodnom delu rada pisali, kada se Komenski našao između dve ideologije i obe kritikovao, i Kraljevsko društvo i Dekartov pristup koji nije ostavljao prostora za istoričnost. Komenski je kritikovao Dekartovu neistoričnu metodologiju koja je bila usko ograničena na poznavanje prirode, što ga je navelo da razvija svoju metodologiju sa posebnim metodom koji je nazvao sinhronim (u jedinstvu proučiti knjigu prirode i knjigu ljudskog bića) (Comenius 1970). Komenski se smatra osnivačem metodologije, detaljno razmatra pitanje metodologije, ukazuje na značaj portage za univerzalnom, sveobuhvatnom metodologijom i predlaže uslove za njenu praktičnu primenu. Njegova metodologija prvobitno bila je predstavljena kao put razvoja čoveka kao slike o Bogu.

Naziv metodologija vodi poreklo od grčkih reči *methodos*- postupak, sistem, način delovanja i razumevanja i *logos*- misao, um. Jedinstvo ovih dveju reči možemo prevesti kao nauku o metodama, sistemskom i planskom delovanju. Svrha metodologije pedagogije je opisivanje i analiziranje istraživačkih metoda, analiza structure pedagoških istraživanja i razvoj naučnog znanja iz oblasti pedagogije (Knežević Florić i Ninković, 2012). Misli o osnovnim načelima metodologije pedagogije prepoznate su u vizionarskim idejama Komenskog koji je stvorio potporu za metodologiju pedagogije kao osnovnu komponentu pedagogije kao nauke autori (Maksimović i Osmanović, 2017). Iako se metodologija pedagogije konstituisala kasno u kratkom vremenskom period kroz razvoj i intenzivna empirijska istraživanja u vaspitno obrazovnom procesu, predstavlja osnovu i sponu svih pedagoških disciplina i celokupnog pedagoškog naučnog sistema (Knežević Florić i Ninković, 2012). Metodologija pedagogije prema kriterijumu konstituisanja pripada najmlađoj grupi pedagoških disciplina, no to joj ne remeti značaj i doprinos koji daje pedagogiji kao bi mogla biti sagledana i razmatrana kao nauka.

Bez metodologije pedagogije ne možemo sagledati praktičnu stranu pedagogije, iz razloga što praktična pedagogija traži proširenje metodoloških i metodičkih sredstava savremene didaktike. Tako Čupina, Plesmakova i Konovalova (Chupina, Plesmakova i Konovalova, 2016) ukazuju na koncepte refleksije koji se (osim u filozofiji i psihologiji) naročito izučava

u okvirima metodologije. Refleksija se zasniva na aktivnostima i delovanju kao odrazu ličnosti i njenih aktivnosti (Tyukov, 1987). Metodologiju pedagogije karakteriše generalizovanost i naučnost. Generalizovanost se odnosi na opšti nivo obrazovnog sistema dok se naučnost oslanja na reflektivne kritičke kompetencije i inovacija obrazovne prakse (Esi, 2010a). Povezana je sa razvojem zaključaka, generalizacijom, analogijom, poređenjima, evaluacijom i uključuje iskustvo i način rešavanja problema.

Kako se osnovni i prvi elementi za nastanak i razvoj metodologije pedagogije mogu naći u delima onih koji su se neizmerno i nesebično bavili obrazovanjem, od kojih je jedan i vodeći Komenski, tako se u njegovim mislima i idejama vide koreni nastanka i razvoja metodologije pedagogije. Komenski reformuliše metodologiju kao polaznu osnovu svih njegovih ideja sa ciljem poboljšanja obrazovanja (Monroe, 1900). U mnogim segmentima je protkao značajnost metodologije, isticao vrednost koju ima za obrazovni proces, međutim kako bismo napravili jasnu sponu između Komenskog i njenog nastanka i razvoja u daljem radu ćemo predstaviti obrazovne principe koje metodologija kao vodeća pedagoška disciplina sadrži i pridržava ih se.

Ukladenost metodologije pedagogije i obrazovnih principa

Obrazovne principe najbolje možemo shvatiti ukazivanjem na odlike, sličnosti i razlike između didaktičkih i pedagoških principa. Didaktički principi predstavljaju norme, pravila vezane za obrazovnu aktivnost, način percipiranja znanja, sistemsko koherencija primljenih informacija i nivo postignutog učinka. Didaktički principi odnose se na aplikativnu i konkretnu dimenziju obrazovnog procesa. S druge strane, pedagoški principi su tđ norme sa strateškom, pragmatičnom i operativnom vrednošću koje utiču na planiranje, organizaciju, razvoj aktivnosti i celokupan obrazovni proces. Imaju za cilj optimizaciju sistema i procesa obrazovanja (Esi b, 2010). Sistem didaktičkih principa sadrži princip svesnog i aktivnog učešća učenika u obrazovnom procesu, princip temeljnog sticanja znanja, veština i sposobnosti, princip individualnosti, princip povezivanja teorije sa praksom, princip sistematičnosti i kontinuiteta, princip jedinstva između konkretnog i apstraktnog i princip povratne informacije i retroaktivnosti (Isto, 24-34). Nastojaćemo pojasniti odlike i uslove obrazovnih principa koje možemo direktno povezati sa metodologijom pedagogije.

Prvi je princip svesne aktivnosti, čije odlike možemo prepoznati još u idejama Rusoa i Komenskog. Odnosi se na svesno i plansko učešće učenika u obrazovni proces sa sposobnošću jasnog razumevanja sadržaja i pravljenja konceptualno-teorijske korelacije. Poštovanje ovog principa odnosi se na to da cilj didaktičke aktivnosti mora biti jasno postavljen, postojeće informacije moraju biti u vezi sa novonastalim, podrška motivaciji, stimulisanje istraživačkih aktivnosti (uz dozu nezavisnosti koju istraživač treba osećati), svesno ostvarivanje školskih zadataka uz prihvatanje stavova koji se odnose na korišćenje obrazovnih strategija.

Drugi je princip temeljnog sticanja znanja koji nalaže da učeniku ne treba nuditi sve informacije odjednom, kako ne bi došlo do prezasićenja ili dosade. Iziskuje poštovanje sledećih uslova: revizija informativnog sadržaja ne mora imati informativan karakter, korišćenje različitih didaktičkih sredstava i strategija mora početi od preispitivanja i prikupljanja informacija, sadržaj mora biti otporan na vreme dok temeljno sticanje znanja mora biti praćeno stalnom povratnom informacijom (Isto). Temeljno i postupno dolaženje do informacija od strane učenika ili istraživača omogućava efikasno učenje i istraživanje koje za rezultat ima konstantnu povratnu informaciju.

Treći princip koji je pomenuti autor pojasnio i kog i Maksimović i Osmanović (2017) vide kao nezaobilaznu sponu sa metodologijom pedagogije je princip povezivanja teorije sa praksom. Ističući da se ovaj princip sve više uočava u empirijskim istraživanjima i kao takav sa svojim odlikama predstavlja temelj razvoja metodologije pedagogije. Kada je reč o povezivanju teorije sa praksom, praksa je termin koji opisuje dijalektički odnos, vezu između teorije i prakse u nastavi. Praksa je način delovanja i promišljanja uslovljeno akcijom. Kako Šon (Schon, 1987) objašnjava, praksa za svoju osnovu uzima teoriju i vešto je ugrađuje u delovanje, što praktičare dovodi do stanja jedinstvenog delovanja. Počiva na ideji da sve stečeno sa teoretske tačke gledišta može se koristiti u praksi. Zahteva ispunjenje sledećih uslova: nove informacije treba da se odnose na prethodne, postojeća iskustva onih koji ih stižu, kognitivni transferi moraju imati važnu ulogu u obezbeđivanju korelacije između teorije i prakse i unutašnja motivacija se mora kultivisati kako bi se stavila u vrednost informativnog sadržaja. Ovde treba imati na umu dve stvari: specifičan transfer (davati na značaju informacijama specifičnim za predmet u okviru istog predmeta) i nespecifični transfer (davati na značaju informacijama specifičnim za predmet u okviru drugog predmeta) (Esi, 2010b). Praktična primena

postignutih rezultata i saznanja do kojih dolazimo najvažniji je element metodologije pedagogije. Svrha i cilja svakog istraživačkog rada i učenja upravo se ogleda u njegovoj mogućnosti za konkretnu upotrebu u realnim, praktičnim situacijama.

Zaključna razmatranja

Pedagogija, didaktika, metodologija pedagogije, školska pedagogija, principi, učenik, nastavni sadržaj, metode i oblici rada... samo su neka od obeležja i asocijacija koje se javljaju kada govorimo o "tragovima" koje je Komenski ostavio. Svojim progresivnim idejama postavlja temelje za sve pedagoške discipline. Ljudska potreba za saznanjem, radoznalost i želja da naučeno primeni proučavane su od davnina. Shodno tome, pedagogija prati, usmerava i vodi ka svestranom razvoju, učenju, napretku i istraživanjima. Tako se i ona sama menja, usavršava, potkrepljuje i inovira svoje domene i oblasti delovanja, dvema važnim disciplinama, metodologijom pedagogije i didaktikom. Analizom dostupne literature uspeli smo ostvariti željeni cilj, uspeli smo dati odgovor na postavljenu temu. Pronašli smo i rasvetlili misli i ideje Jana Amosa Komenskog koje doprinose utemeljenju i razvoju metodologije pedagogije. Osvrtom na njegov život, rad i stvaralaštvo dolazimo do zaključka da su mnoge njegove ideje još uvek u povelju kada je reč o praktičnom obrazovanju. Jan Amos Komenski je iza sebe ostavio pregršt misli, tešnji, ideja koje mogu biti predmet istraživanja. Iako su, po vremenu u kojem su nastale, "zastarele" još dugo će biti aktuelne za istraživački rad u svim oblastima vaspitanja i obrazovanja.

Bibliografija

- Boyd W. (1950). *The History of Western Education*, Sixth Edition, London.
- Chupina V., Pleshakova, A., & Konovalova, M. (2016). *Methodological and Pedagogical Potential of Reflection in Development of Contemporary Didactics*.
- Cipro M. (1991). *Jan Amos Komenský*, Prameny výchovy, sv. I, Praha.
- Comenius J.A. (1970). *Allgemeine Beratung über die Verbesserung der Menschlichen Dinge*. Berlin: Volk und Wissen.
- Dobinson, C. H. (1970). *Comenius and Contemporary Education*.
- Esi M.C (2010a). *Legitimizing the Educational Experience in the context of the Didactic Methodology*. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala* (Romanian Journal for Multidimensional Education), 4,

- 41-50. Preuzeto 25.11.2018 god. sa sajta: https://www.researchgate.net/publication/46553993_Legitimizing_the_Educational_Experience_in_the_context_of_the_Didactic_Methodology.
- Esi M.C. (2010b). *The Didactic Principles and Their Applications in the Didactic Activity*. Online Submission, 7(9), 24-34. Preuzeto 25.11.2018 god. sa sajta: <https://eric.ed.gov/?id=ED514739>.
- Filkin W.W. (1975). *John Amos Comenius (1592-1670)*. In Towns EL (ed.) *A History of Religious Educators*. Grand Rapids, MI: Baker Books.
- Florić O., Ninković S. (2012). *Horizonti istraživanja u obrazovanju*. Filozofski Fakultet u Novom Sadu.
- Glenn J.L. (2018). *The intellectual-theological leadership of John Amos Comenius*. "Perichoresis", 16(3), 45-61.
- Jůvová A., Bakker F. (2015). *Didactic Principles by Comenius and 21st Century Skills*. An independent scientific journal for interdiscipli.
- Komenski J.K. (1997). *Velika didaktika*, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd.
- Lang I. (1965). *A Comparative Study of the Philosophies of John Amos Comenius and Maria Montessori on the Education of Children*. Preuzeto 25.11.2018god. sa sajta: https://ecommons.luc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1774&context=luc_diss.
- Lascarides V.C. (1990). *JA Comenius: Reflections in the New World*.
- Lukaš M., Munjiza, E. (2014). *Education System of John Amos Comenius and its Implications in Modern Didactics*. Život i škola: časopis za teoriju i praksu odgoja i obrazovanja, 60(31), 32-42.
- Maksimović J., Osmanović, J. (2017). *Pedagoški rad Jana Amosa Komenskog sa osvrtom na princip povezanosti teorije i prakse u metodologiji pedagogije*. „Siedleckie Zeszyty Komeniologiczne, seria pedagogika” *Współczesne recepcje Jana Amosa Komeńskiego*, IV, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, 327-336.
- Maviglia D. (2016). *The Main Principles of Modern Pedagogy in 'Didactica Magna' of John Amos Comenius*. Creative Approaches to Research, 9(1), 57.
- Monroe W.S. (1900). *Comenius and the beginnings of educational reform* (Vol. 1). C. Scribner's sons.
- Mužić V. (1986). *Metodologija pedagoškog istraživanja*. Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika.
- Murphy P. (2003). Defining pedagogy. In *Equity in the classroom* (pp. 17-30). Routledge.

- Murphy D. (1995). *Comenius: A Critical Reassessment of his Life and Work*. Portland, OR: Irish Academic Press.
- Piaget J. (1993). *Jan Amos Comenius*. *Prospects*, 23 (1-2), 173-196.
- Pikkarainen E. (2012). *Signs of Realit*. In *Theories of Bildung and Growth* (pp. 19-29). Sense Publishers, Rotterdam. Preuzeto 25.11.2018 god sa sajta: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-94-6209-031-6_2.
- Šaban M. (2010). Epistemologija u pedagogiji. *Pedagogijska istraživanja*, 7(2), 341-353.
- Sekulić-Majurec A. (2007). *Kraj rata paradigmi pedagoških istraživanja*. *Pedagogijska istraživanja*, 4(2), 203-215.
- Snelgrove D. (2017). *Testing, Experience, and Reason: Perspectives from Comenius and Dewey*.
- Stroope M.W. (2005). *The Legacy of John Amos Comenius*. "International Bulletin of Missionary Research", 29(4), 204-208.
- Tyukov A.A. (1987). *On the Ways to Describe Psychological Reflection Mechanisms*. *Contemporary Complex Research*. Novosibirsk: Nauka, 73 p.
- Schon D. (1987) *Educating the Reflective Practitioner*, San Francisco, Jossey-Bass.
- Vukasović A. (2003). *Odgojne vrijednosti i putokazi JA Komenskog za treće tisućljeće*. „Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske značnosti”, 58(1), 87-98.
- Voigt U. (1998). *“Alleine und im Dunkeln Gehen” Oder den “Weg des Lichtes” Beschreiten? Das Geschichtsverständnis des Johann Amos Comenius in ‘Via Lucis’ als Alternative zur Cartesianischen Position*.